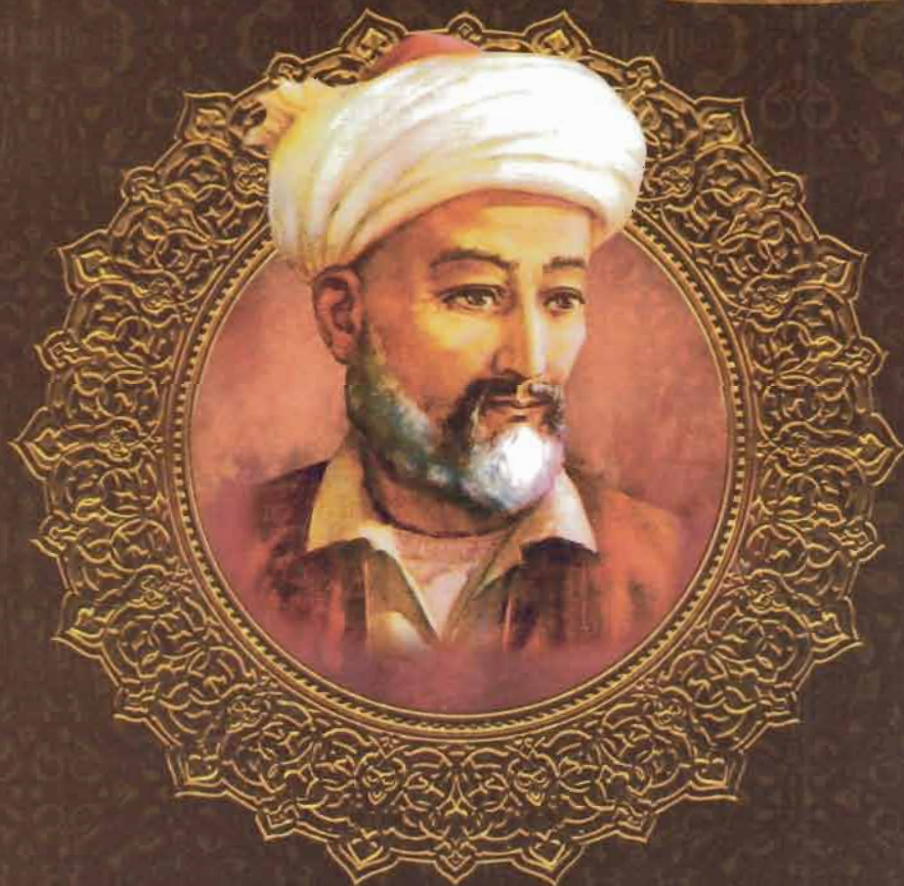

Misher Navoiy

hayoti va ijodi

FF0000016561

83.3(502)

780

Boqijon To'xliyev,
Dilfuza To'xliyeva

ALISHER NAVOIY

hayoti va ijodi

(albom)

19-7644/39

Toshkent - 2013

UO'K: 821.512.133(092) Navoiy
KBK 74.200.58+3(5E)1
N14

Alisher Navoiy hayoti va ijodi: albom / Tuzuvchilar: B. To'xliyev, D.To'xliyeva;
mas'ul muharrir Y.Is'hoqov. — T.: Bayoz, 2013. — 56 b.

1. To'xliyev, Boqijon.

UO'K: 821.512.133(092) Navoiy
KBK 74.200.58+3(5E)1

ISBN 978-9943-4142-4-2

Ushbu albom — qo'llanmada buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiyning hayoti va ijodi ixcham tarzda aks ettirilgan. U umumiy o'rta ta'lim maktablari, akademik litseylar va kasb-hunar kollejarining o'quvchilari, talabalar, o'qituvchilar uchun mo'ljallangan. Undan buyuk mutafakkir Alisher Navoiy hayoti va ijodi bilan qiziquvchi barcha muxlislar ham foydalanishlari mumkin.

Qo'llanma Xalq ta'limi vazirligi qoshidagi Respublika ta'lim markazi tomonidan amaliyotda foydalanish uchun tavsiya etilgan.

Tuzuvchilar:

Filologiya fanlari doktori, professor B.To'xliyev,
Nizomiy nomidagi TDPU magistranti D.To'xliyeva

Mas'ul muharrir: Filologiya fanlari nomzodi Y.Is'hoqov

Taqrizchilar: Filologiya fanlari doktori, professor N.Jabborov
Filologiya fanlari doktori, professor H.Homidov

Muharrir: Behbud Botirov, Dizayner: Bahodir To'xliyev,
Texnik muharrir: Nodir Rahmonov

Bosishga ruxsat etildi: 25.07.2013. Qog'oz bichimi: 60x84 $\frac{1}{8}$
Times garniturasida, Ofset bosma usuli. Shartli bosma tabog'i: 7,0.

Adadi 2000. Buyurtma № 25.

«BAYOZ» nashriyotida nashrga tayyorlandi.

«BAYOZ» MCHJ matbaa korxonasida chop etildi.
100100, Toshkent. Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103-uy.

ISBN 978•9943-4142-4-2

© To'xliyev B., To'xliyeva D, 2013.
© «Bayoz» nashriyoti, 2013.

Alisher Navoiy xalqimizning ongi va tafakkuri, badiiy madaniyati tarixida butun bir davrni tashkil etadigan buyuk shaxs, milliy adabiyotimizning tengsiz namoyandasi, millatimizning g'ururi, sha'n-u sharafini dunyoga tarannum qilgan o'lmas so'z san'atkoridir. Ta'bir joiz bo'lsa, olamda turkiy va forsiy tilda so'zlovchi biron-bir inson yo'qki, u Navoiyni bilmasa, Navoiyni sevmasa, Navoiyga sadoqat va e'tiqod bilan qaramasa.

Agar bu ulug' zotni avliyo desak, u avliyolarning avliyosi, mutafakkir desak, mutafakkirlarning mutafakkiri, shoir desak, shoirlarning sultonidir.

Islom Karimov

Alisher Navoiy

Alisher Navoiy nafaqat o'zbek adabiyotida, balki jahon adabiyotidagi eng yorqin siymolardan biridir. Bu buyuk bobokalonimiz qoldirgan ulkan merosda olam va odamga bog'liq bo'lgan hodisalar favqulodda teran nigoh bilan tahlil etilgan. Ularda inson mohiyati, uning ijtimoiy vazifasi, burch va mas'uliyatlari, imkoniyat va o'zliklari yuksak badiiy ohanglarda tasvirlangan. Prezidentimiz Islom Karimov ta'kidlaganlaridek, «O'zbek xalqi ma'naviy dunyosining shakllanishiga g'oyat kuchli va samarali ta'sir ko'rsatgan ulug' zotlardan yana biri – bu Alisher Navoiy bobomizdir. Biz uning mo'tabar nomi, ijodiy merosining boqiyliigi, badiiy dahosi zamon va makon chegaralarini bilmasligi haqida doimo faxrlanib so'z yuritamiz. Alisher Navoiy xalqimizning ongi va tafakkuri, badiiy madaniyati tarixida butun bir davrni tashkil etadigan buyuk shaxs, milliy adabiyotimizning tengsiz namoyandasi, millatimizning g'ururi, sha'n-u sharafini dunyoga tarannum qilgan o'lmas so'z san'atkoridir».

Ana shu buyuk mutafakkirning hayoti va ijodi ta'limning deyarli barcha bosqichlarida o'rganiladi. Mazkur albom shu jarayonlarda amaliy yordam beradi, degan umidda tuzilgan. Kitobda Alisher Navoiy hayoti va ijodini o'rganish uchun muhim bo'lgan ko'rgazmali materiallarning bir qismini jamlashga harakat qilindi. Uni tuzishda yirik Navoiyshunos olimlar H.Sulaymonov, F.Sulaymonovlar tomonidan nashr etilgan albomlardan, A.Abdullayev, Ch.Axmarov, O.Boboyev, T.Sa'dullayev, P.Shobaratov, N.Qo'ziboyev, A.Kriakadi, N.Shin singari mo'yqalam ustalari ijodidan, shuningdek, ayrim internet materiallaridan foydalanildi.

Albomni tuzishda O'zFA Alisher Navoiy nomidagi Adabiyot muzeyining xodimlari o'z maslahatlari hamda fondagi materiallar bilan katta amaliy yordam berishdi. Buning uchun ularga minnatdorchilik bildiramiz.

Albom materiallari umumiy o'rta ta'lim maktablari, akademik litseylar, shuningdek, kasb-hunar kollejlarida olib boriladigan adabiyot darslari samaradorligi uchun yordam berishiga shubha yo'q. Albom haqidagi fikr-mulohazalaringizni Nizomiy nomidagi TDPU «O'zbek tili va adabiyoti o'qitish metodikasi» kafedrasiga bildirishingiz mumkin.

Manzilimiz: Toshkent shahri, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103-uy.

Elektron pochta: bokijontukhliev@inbox.ru yoki bayoz2010@yandex.ru

* Fardlar uchun lug'at kitobning oxirida keltirilgan

O'sha tilda undan ko'p va undan yaxshiroq hech kim she'r aytgan va nazm gavharlarini tizgan emas.

Abdurahmon Jomiy

Alisherbek naziri yo'q kishi erdi, turkiy til bila to she'r aytibdurlar, hech kim oncha ko'p va xo'b aytqon emas.

Zahiriddin Muhammad Bobur

Muruvvat barcha bermakdur, yemak yo'q,

Ahli fazl va ahli hunarg‘a Alisherbekcha murabbiy va muqavviy ma‘lum emaskim, hargiz paydo bo‘lmish bo‘lg‘ay.

Zahiriddin Muhammad Bobur

Erur so‘z mulkining kishvarsitoni,
Qayu kishvarsitoni xisravnishoni,
Dema xisravnishonkim, qahramoni,
Erur gar chin desang sohibqironi.

Husayn Boyqaro

Navoiyning asarlari til uchun juda boy bir xazinadir. Ularni yolg‘iz til nuqtayi nazaridan tekshirish, ulardagi so‘zlarni yig‘ib izoh qilishning o‘zi juda katta ilmiy xizmat bo‘lar edi.

Abdurauf Fitrat

Navoiy haqiqatan ham o‘zbek adabiy tilining va o‘zbek adabiyotining mustahkam poydevorini qo‘ygan, dohiy-adib xususiyatlarini o‘zida jamlab olgan bir siymo edi. Fors-tojik klassik adabiyotida bir guruh ulug‘ shoirlar bajarib ketgan vazifani tarix deyarli yakka Navoiy zimmasiga yukladi. U bu yukni sharaf bilan ko‘tarib, manzilgacha yetkazgan mutafakkir edi.

Maqsud Shayxzoda

Sharq adabiyotida Bobosulton Navoiy, Mullo Shamsiddin Muhammad Navoiy, Mir Muhammad Sharif Navoiy, Baqoiy-Navoiy kabi Navoiylar o‘tgan, biroq har qaysisi o‘zicha Navoiy bo‘lgan va birortasi ham Alisher Navoiy bo‘lolmagan.

Vohid Abdullayev

«Mabodo Navoiy boshqa asar yozmasdan faqat «Xazoyin ul-ma‘oniy»ni, hatto uning tarkibidagi bitta devon — «G‘aroyib us-sig‘ar» yoki «Navodir ush-shabob», yoxud «Favoyid ul-kibar»ni yaratganda ham adabiyotimiz tarixida eng ulug‘ shoirlarimizdan biri bo‘lib qola berar edi».

Abduqodir Hayitmetov

ALISHER NAVOIYNING HAYOT SANALARI

1441-yil 9-fevral – Alisher Navoiy Hirot shahrida G'iyosiddin Kichkina oilasida dunyoga keldi.

1447-yil – Amir Temurning o'g'li Shohruh Mirzo vafot etdi, Alisherlar oilasi Iroqqa ko'chadi. Yosh Alisher Taft shahrida mashhur tarixchi Sharafiddin Ali Yazdiy bilan uchrashadi.

1451-yil – Oila Hirot shahriga qaytib keladi.

1452-yil – Xuroson taxtiga Abulqosim Bobur keladi. Alisherning otasi Sabzavor shahriga hokim qilib tayinlanadi.

1453-yil – Alisherning otasi vafot etadi.

1456-yil – Alisher Navoiy Husayn Boyqaro bilan birga Abulqosim Bobur xizmatida Mashhadga keladi.

1457-yil – Abulqosim Bobur Mirzo vafot etadi. Alisher Mashhadda o'qishni davom ettiradi.

1464-yil – Navoiy Hirotga qaytadi. Bu paytda mamlakatni Abu Said Mirzo boshqarar edi.

1465-1466-yillar – Muxlisleri tomonidan shoirning dastlabki devoni tuziladi.

1468-yil oxiri – Abu Said Mirzo jangda halok bo'ladi.

1469-yil boshi – Husayn Boyqaro Hirot taxtini egallaydi. Navoiy shu yilning aprel oyida Samarqand shahridan qaytib keladi va mashhur «Hiloliya» qasidasini yozadi.

1469-1472-yillar – Navoiy saroyda muhrdor lavozimida faoliyat ko'rsatadi.

1472-1476-yillar – Navoiy saroyda vazir lavozimida ishlaydi. «Badoye ul-bidoya» («Badiiylik ibtidosi») devoni tuziladi.

1476-1483-yillar – Ikkinchi devon – «Navodir un-nihoya» («Nihoyasiz nodirliklar») tuziladi.

1481-1482-yillar — «Vaqfiya» asari yoziladi.

1483-1485-yillar — Mashhur «Xamsa» dostonlari yaratiladi.

1485-yil — «Nazm ul-javohir» («Gavharlar tizmasi») asari yozildi.

1487-yil — Astrobod shahriga hokim etib tayinlanadi.

1488-yil — «Tarixi muluki Ajam», «Siroj ul-muslimin» («Musulmonlik nuri») kitoblari yoziladi.

1489-yil — Astrobod hokimligidan ozod etilib Hirotga qaytadi. Navoiyning do'sti va ustozisi Said Hasan Ardasher vafot etadi. Adib «Holoti Sayyid Hasan Ardasher» asarini yozadi.

1491-yil — «Risolayi muammo» (ikkinchi nomi «Mufradot») asari yoziladi.

1492-yil — Navoiyning qadrdon do'sti va ustozisi Abdurahmon Jomiy vafot etadi.

1492-1994-yillar — «Xamsat ul-mutahayyirin» asari yoziladi.

1493-yil — Navoiyning qadrdon do'sti va ustozisi Pahlavon Muhammad vafot etadi. Adib «Holoti Pahlavon Muhammad» asarini yozadi.

1492-1498-yillar — To'rt devondan iborat bo'lgan «Xazoyin ul-ma'niy» («Ma'nolar xazinasi») tuziladi.

1495-1496-yillar — «Nasoyim ul-muhabbat» («Muhabbat shabadalari») yozildi.

1497-yil — Husayn Boyqaroning nevarasi Mo'min Mirzo qatl etiladi.

1498-yil — «Majolis un-nafois» («Nafis majlislar») tazkirasini tuziladi. «Lison ut-tayr» («Qush tili») dostoni yoziladi.

1498-1499-yillar — «Munshaot» («Xatlar») tuziladi.

1500-yil — «Mahbub ul-qulub» («Ko'ngillarning sevgani») asari yoziladi.

1501-yil 3-yanvar — Buyuk o'zbek adibi Alisher Navoiy vafot etadi.

Navoiy Hirotda

Chu mazkur etib ahli donish hir ot,
Pisand aylamay xotiri juz Hirot.

Chu bu lafzg'a iltifot aylabon,
Hamul shahr otin Hirot aylabon.

Hirot o'ldi alqobi Iskandariy,
Dedilar avom oni lekin – Hiri.

Chu to'rtunch iqlim edi mavqeyi,
Bas o'ldi quyosh sohibi toleyi.

Kavokibgakim, yeti taqsim erur,
Jahon mulki ham yeti iqlim erur.

Angakim vasat mehri raxshon kelib,
Munga lek mulki Xuroson kelib.

Xuroson badandur, Hiri jon anga,
Hiri jon, badandur Xuroson anga.

Alo, toki sipehr uzra bo'lg'ay mehr,
Yoruq mehr nuridin o'lg'ay sipehr.

Anga bo'lmasun mehr yanglig' zavol,
Sipehr etmasun xalqin oshuftahol.

(«Saddi Iskandariy»dagi Hirot madhidan)

Lug'at

- Juz** – boshqa, o'zga
alqob – laqablar, nomlar (birligi laqab)
kavokib – (birligi kavkab), yulduzlar
vasat – o'rta, o'rtalik
alo – ogoh bo'l, tingla ma'nosidagi undov so'z
sipehr – osmon, falak
mehr – quyosh
oshuftahol – parishon hol

Yosh Alisherning Sharafiddin Ali Yazdiy bilan uchrashuvi

Navoiy va Boyqaro maktabda

NAVOIY VA HUSAYN BOYQARO

Aning nazmi vasfida til qosir va bayon ojiz turur.

Husayn Boyqaro

Navoiy mashhur «Hiloliya» qasidasidan boshlab butun asarlarida Husayn Boyqaro haqida so'z yuritadi, uning tomonidan amalga oshirilgan muhim tadbirlarni olqishlaydi. Boyqaro Navoiyning ta'siri bilan qator ilg'or siyosiy, madaniy tadbirlarni hayotga tatbiq etadi, o'zbek xalqining tarixida progressiv rol o'ynagan, ayni zamonda, davrining ko'zga ko'ringan shoiri bo'lgandir.

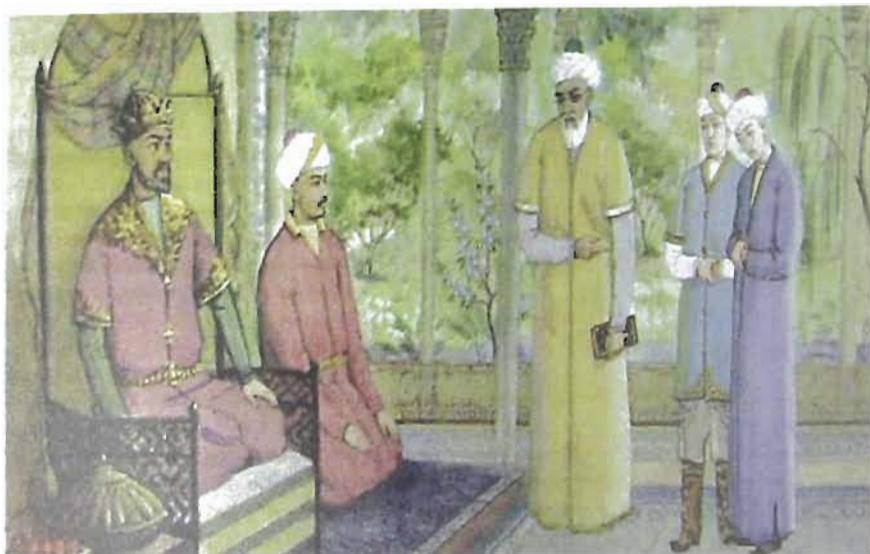
Hamid Arasli

«Sulton Husayn Mirzoning zamoni ajab zamone edi, ahli fazl va benazir eldin Xuroson, bataxisis Hiri shahri mamlu edi. Har kishiningkim, bir ishga mashg'ullug'i bor erdi, himmati va g'arazi (niyati) ul erdikim, ul ishni kamolg'a yeturgay».

Zahiriddin Muhammad Bobur

Navoiy Husayn Boyqaro huzurida

Alisher va Husayn Abulqosim Bobur huzurida

Sulton Abulqosim Bobur (vaf. 1457, Mashhad) — Temuriy hukmdorlardan. 1447 — 1457-yillarda Xurosonda shohlik qilgan. U madaniyatimiz tarixida chuqur iz qoldirgan shoir, xattot, adabiyot va san'at ahli homiysi, «Shohnomayi Boysung'uriy» nomi bilan mashhur bo'lgan go'zal kitobat tashabbuskori va ishtirokchisi Boysung'ur Mirzoning o'g'li edi. Shohrux vafotidan keyin Temuriy shahzodalarning o'zaro kurashlari avj olib ketadi. Ko'plab ahli donishlar poytaxtni tashlab ketishadi. Abulqosim Bobur taxtga o'tirgach, el qaytib kela boshlaydi. Ular orasida Alisherlarning oilasi ham bor edi. Navoiy va Husayn Boyqaro yoshliklarida ana shu Abulqosim Boburning xizmatiga kirgan edilar.

Roviylar shunday rivoyat qiladilar:

Husayn Boyqaro urush harakatlari bilan bog'liq bo'lgan safarda bo'lgan chog'da uzoq muddatdan beri notob bo'lgan suyuqli rafiqasi Sarvgul vafot etadi. Bunday noxush xabarni yetkazish uchun esa saroy a'yonlaridan hech kim jur'at eta olmaydi. Zero, hukmdor ketish oldidan: "Kimdakim menga nomuborak xabar yetkazadigan bo'lsa, uning boshi o'limda, moli — talonda" — deb aytib ketgan edi. Bu paytda Navoiy ham saroydan

chetlashtirilgan edi. Saroy a'yonlari boshqa yo'l topolmasdan Navoiyga murojaat etishadi. Shunda Navoiy qo'lga qalamni olib qog'ozga bir misra she'r yozadi:

Sarvning soyasida so'ldi gul, netmoq kerak?

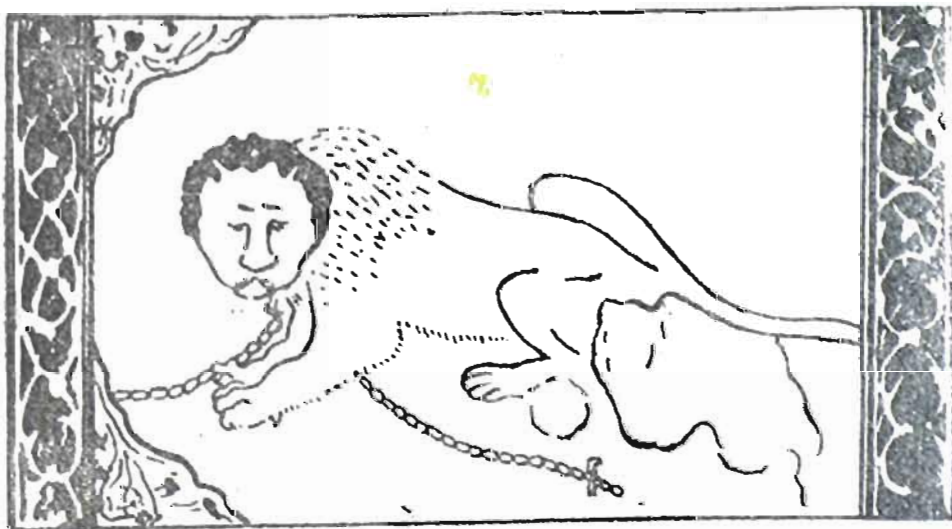
Chopar xatni shohga eltadi. U hodisadan xabardor bo'ladi. Ammo urush maydonini tashlab ketish imkoni bo'lmagani uchun, qo'lga qalam olib, qog'ozga yana bir misrani qo'shib qo'yadi:

Sarvdin tobut yasab, guldan kafan etmoq kerak.

Shunday qilib, ushbu rivoyat bizga tarixdagi nihoyatda go'zal bitta baytni yetkazib kelgan:

Sarvning soyasida so'ldi gul, netmoq kerak?

Sarvdin tobut yasab, guldan kafan etmoq kerak.

Navoiy chizgan zanjirband sher

Besh asrkim nazmiy saroyni
Titratadi zanjirband bir sher,
Te mur tig'i yetmagan joyni
Qalam bilan oldi Alisher (*Abdulla Oripov*).

**Navoiy asarlarining alifbo tartibidagi
ixcham ro'yxati**

- «Arba'in»
- «Badoye' ul-bidoya»
- «Badoye' ul-vasat» («Xazoyin ul-ma'oniy»)
- «Devoni Foniyy»
- «Favoyid ul-kibar» («Xazoyin ul-ma'oniy»)
- «Farhod va Shirin» («Xamsa»)
- «Hayrat ul-abror» («Xamsa»)
- «Holoti Pahlavon Muhammad»
- «Holoti Sayyid Hasan Ardasher»
- «Layli va Majnun» («Xamsa»)
- «Lison ut-tayr»
- «Mahbub ul-qulub»
- «Majolis un-nafois»
- «Mezon ul-avzon»
- «Mufradot»
- «Muhokamat ul-lug'atayn»
- «Munojot»
- «Munshaot»
- «Nasoyim ul-muhabbat»
- «Navodir un-nihoya»
- «Navodir ush-shabob» («Xazoyin ul-ma'oniy»)
- «Nazm ul-javohir»
- «Qasidalar»
- «Risolayi tiyr andoxtan»
- «Sab'ayi sayyor» («Xamsa»).
- «Saddi Iskandariy» («Xamsa»)
- «Siroj ul-muslimin»
- «Tarixi anbiyo va hukamo»
- «Tarixi muluki Ajam»
- «Vaqfiya»
- «Xamsat ul-mutahayyirin»
- «G'aroyib us-sig'ar» («Xazoyin ul-ma'oniy»)

NAVOIY LIRIKASIDAGI ASOSIY JANRLAR

G'azal

Mustazod

Muxammas

Musaddas

Musamman

Tarji'band

Tarkiband

Masnaviy

Qasida

Soqiynoma

Qit'a

Ruboiy

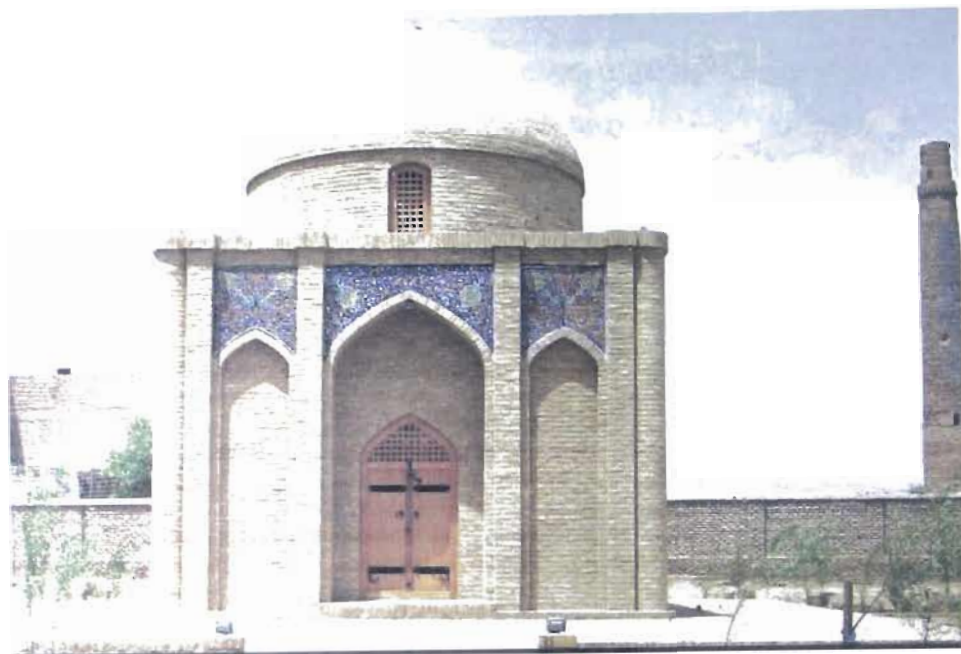
Muammo

Lug'z

Tuyuq

Fard

Hirotdagi yangi ta'mirlangan maqbara

Navoiy «Xamsa»siga ishlangan gilam. Buxoro, 1969-yil.

Alisher Navoiyga Moskvada oʻrnatilgan haykal

L.Abdullayev chizgan Navoiy portreti

Kecha kelgumdur debon...

Kecha kelgumdur debon ul sarvi gulro' kelmadi,
Ko'zlarimga kecha tong otquncha uyqu kelmadi.

Lahza-lahza chiqtim-u chektim yo'lida intizor,
Keldi jon og'zimg'a-yu ul sho'xi badxo' kelmadi.

Orazidek oydin erkanda gar etti ehtiyot,
Ro'zgorimdek ham o'lg'anda qorong'u kelmadi.

Ul parivash hajridinkim yig'ladim devonavor,
Kimsa bormukim, anga ko'rganda kulgu kelmadi.

Ko'zlaringdin necha su kelgay, deb o'lturmang meni,
Kim bari qon erdi kelgan, bu kecha su kelmadi.

Tolibi sodiq topilmas, yo'qsa kim qo'ydi qadam
Yo'lg'akim, avval qadam ma'shuqi o'tru kelmadi.

Ey Navoiy, boda birla xurram et ko'nglung uyin,
Ne uchunkim boda kelgan uyga qayg'u kelmadi.

Lug'at

badxo' – badfe'l, qilig'i yomon
devonavor – devonalarcha, devonalar kabi
oraz – yuz
ro'zgor – turmush, tirikchilik; davr, zamon
o'tru – qarshi, muqobil, ro'para

Navoiy va Pahlavon Muhammad

Qazoro, bir kunkim, sahari faqir bu she'ni aytib erdikim, matlayi budurkim:
Har qayon boqsam, yuzumga ul quyoshdin nur'erur,
Har sori qilsam nazar, ul oy manga manzur'erur.

Va bu she'r yetti bayt erdi va musavvada (qoralama) qilib jaybing'a (kiyimning kissasi yoki ichki qismi) solib erdim va hanuz kishiga o'qumaydur erdim va ko'rsatmaydur erdim.

Pahlavon iltifot yuzidan ma'xud (odatdagi) dasturi bila egnimni tutar erdi, muqaddima bunyod qildikim:

— Seni bu kun derlarkim turkcha she'ni yaxshi aytursen va turkcha nazm aytur eldin eshitib, bizga bu so'zni musallam (e'tirozsiz) tutarlar. Bizning bir savolimiz bor.

— Javob beray, siz bori savolingizni ayting.

Dedi: — Savolimiz budurkim, turkiyo'y shuarodin ulcha she'rlarni ro'zgor sahfasi sabtdur (yozilgan), qaysi yaxshiroq aytibdurlar? Va sening aqidang aning yaxshi aytmogig'a borur, sen begonur (yoqtirur)sen?

Faqir dedim:

— Borcha yaxshi aytibdurlar, men begonurmen.

Pahlavon dedi:

— Sen takalluf (hurmat) va kasri nafs (kamtarlik)ni qo'y, voqe' yuzidin so'z aytki, buki: borini begonurmen dersen, borcha xud birdek emas, albatta, tafovut bor.

Faqir aytimkim:

— Mavloni Lutfiy holo musallam (tan olingan)durlar va bu qavmning ustodi va malik ul-kalomidiur.

Dedi: — Nechuk Sayid Nasimiy demading?

Faqir dedim:

— Xotirg'a kelmadi va bar taqdir kelmoq, Sayid Nasimiyning nazmi o'zga rang tushubdur, zohir ahli shuarosidek nazm aytmaydur, balki haqiqat tariqin ado qilibdur. Bu savolda sening g'arazing majoz tariqida aytur el erdi.

Pahlavon e'tiroz yuzidin kinoyatomuz dediki:

— Ravo bo'lg'ayki, Sayid Nasimiy borida Lutfiy nazmini pisand qilg'aysen va hol ulkim, Sayid Nasimiyning nazmi zohir yuzidin haqiqat tariqig'a va yuqori bitgan baytni o'qudikim, faqir bu sahar aytib erdim. Chun matla'ni

o'qudi, o'zga abyotin ham mutaoqib (ketma-ket) bayon qildi va taxallusikim, bu nav' voqe' bo'lubturkim:

Gar Navoiy siymbarlar vaslin istab ko'rsa ranj,
Yo'q ajab, nevchunki, xom etgan kishi ranjur erur.

“Navoiy”ni “Nasimiy”ga tag'yir berib (o'zgartirib) o'qudi va filvoqe' (haqiqatda) bu baytda Navoiy lafzidin Nasimiy lafzi munosibroqdur va faqir mutaajjib bo'ldum. Ohistaroq ilgimni jaybimg'a elttim va mulohaza qildim: o'zum bitib jaybimg'a solg'on musavvada mavjud erdi, hayrat-u taajjubim ortti. Va Pahlavon hamul aytgan so'zni ioda qiladur erdi va ul she'rning abyotin mukarrar o'qur erdi. Va bu faqir betahammul (chidamsiz) bo'lub so'rdumkim, ul ish kayfiyatini ma'lum qilg'aymen. Ul o'zin yiroq tutti va so'zida rusux (barqarorlik) ko'prak zohir qildi. Faqir mubolag'a qilg'on soyi Pahlavon ham mubolag'a ko'rguzdi. Zarurat yuzidin so'rdumki:

— Bu she'rni qachon yod qilib tutub erding?

Dedi: — O'n ikki yil bo'lg'ayki, Bobur mirzoning majlisida bu she'r o'tar erdi, menga bag'oyat xush keldi, bitib olib yod tuttum.

Bori har hol bila bukun o'tti, ul takyasig'a (uyiga) bordi. Tongla hamul dastur bila yana keldi, yana suhbat bo'ldi, yana bu so'z orag'a tushdi. Yana faqir so'rdum va ilhoh qildimkim, bu ish kayfiyatini ma'lum qilg'aymen. Bu qatla xud dediki:

— Ul vaqtiki, men bu she'rni yod tuttim, kushtigirlardin ham nechasi bor erdilar ham o'rgandilar, — deb uch-to'rt piyoda sort kushtigirniki, aning bila kelib erdilar, tilab dediki: “O'qung, andog'ki, mening bila o'rganib erdingiz” Alar dag'i paydarpay ravon o'qudilar. Faqirg'a taajjub ustiga taajjub voqe' bo'ldi va Pahlavon so'zi sidqida mubolag'a qilur erdi. Agarchi mubolag'a hojat emas erdi, nevchunkim, sidqi da'vosida necha tonuq ham o'tkardi.

Oqibat andoq ma'lum bo'ldikim, egnimni ulaydurg'onda jaybimda qog'oz ko'rubtur, ohistaliq bila ul qog'ozni chiqorib ko'rubtur va ma'lum qilibdurki, ushbu yaqinda aytilg'on she'rdir. U qog'ozni ochuq yonida qo'yubdur va yod tutubdur va chirmab, jaybimg'a solibdur. Hamul zamon bo'lg'on so'zlarni orag'a solibdur. Oqshomki, tak'yasig'a boribdur, kushtigirlariga taklif bila o'rgatibdur va buyurubdurki, ehtimomi tamom bila takror qilibdurlarki, o'qur chog'da ravon o'qug'aylar.

Pahlavonning ul nav' g'arib ishlari va ajib zarofatlariki, tabg'a mujibi taajjub va aqlg'a boisi tahayyur bo'lg'ay — ko'p erdi.

V Y.Kaydalov chizgan Navoiy portreti

Ashraqtat min aksi shams il-ka'si anvor ul-xudo,
«Yor aksin mayda ko'r» deb, jomdin chiqdi sado.

G'ayr naqshidin ko'ngul jomida bo'lsa zangi g'am,
Yo'qtur, ey soqiy, mayi vahdat masallik g'amzudo.

Ey, xush ul maykim, anga zarf o'lsa bir sing'an safol,
Jom o'lur getiyamo, Jamshid ani ichkan gado.

Jom-u may gar bo'yladur, ul jom uchun qolmoq bo'lur,
Yuz jahon har dam nisor, ul may uchun ming jon fido.

Dayr aro hush ahli rasvo bo'lg'ali, ey mug'bacha,
Jomi may tutsang meni devonadin qil ibtido.

Toki ul maydin ko'ngul jomida bo'lg'ach jilvagar,
Chehrai maqsudi mahv o'lg'ay hamul dam moado.

Vahdate bo'lg'ay muyassar may bila jom ichrakim,
Jom-u may lafzin degan bir ism ila qilg'ay ado.

Sen gumon qilg'ondin o'zga jom-u may mavjud erur,
Bilmayin nafy etma bu mayxona ahlin, zohido.

Tashnalab o'lma Navoiy, chun azal soqiysidin
«Ishrabu, yo ayyuhal-atshon» kelur har dam nido.

Ashraquat min aksi shamsil...

Alisher Navoiyning to'rt devondan iborat «Xazoyin ul-maoniy» («Ma'nolar xazinasi») nomli lirik she'rlar to'plami «Ashraquat min aksi shamsil...» g'azali bilan boshlanadi. An'anaga muvofiq g'azal matla'i (birinchi bayti)ning birinchi misrasi arab tilida bitilgan. Xuddi shu arabcha jumla mazmuni keyingi baytlarda davom ettiriladi va shoir nazarda tutgan ma'nolar birin-ketin ravshanlashib, turli tashbeh-timsollar, istilohlar bilan o'quvchiga yetkaziladi.

Bugina emas, ushbu g'azal o'zidan keyin keladigan g'azallar uchun ma'lum ma'noda dasturiy xususiyatga ega. Ya'ni unda ulug' shoir dunyoqarashining asosiy yo'nalishi aks etgan va u keyingi g'azallarda davom ettirilgan. Shu ma'noda mazkur g'azal ma'nolarini to'g'ri tushungan odam Navoiy devonlaridagi boshqa g'azallarni ham anglab yetishga kalit topadi va shoir ideallari olamiga kirib boradi.

G'azalda olamning ilohiy mohiyati va buni anglagan inson zavq-u shavqi, qalb sururi ifodalangan. Hududsiz bu olam yakka-yu yagona Allohning tajalliy nuri bilan barhayot, munavvar va jozibali. Shukur, shu qudrat barcha jismlarni bir-biri bilan vobasta etadi, ulug' muntazamlikda saqlaydi, barqaror va poydor etadi. Ushbu nur Quyosh ko'rinishida beqiyos ne'mat bo'lib, har sahar porlashi, barcha jonzotlar, jumladan, inson qalbini shodlikka limmo-lim etishi ayon haqiqat. Ammo Quyosh ham bir timsol, bir tashbeh, xolos. Ilohiy haqiqat, tajalliy bundan-da ulkan, ul jami borliqni, jumladan, quyoshni ham qamrab oladi. Bu Haqiqat va beintiho Qudratni orif inson, piri komil anglab yetadi. Buni anglagan orif, vali zotlar ham qalblari porlab, shu ma'rifat nurini boshqa talabgorlarga yetkazadilar. Yor aksi bilan oshno etadilar.

Diqqat qilsangiz, g'azalda jom va may istilohlari boshidan oxirigacha bir-biri bilan bog'liq, ammo xilma-xil talqinlarda davom etgan. Jom moddiy dunyo va may esa Yorning tajallisini aks ettiruvchi va unga bog'langan ko'ngil ishqi tug'yonini anglatuvchi timsollar ekan, bunda uch ma'no bir-biri bilan bog'liq holda zuhur etadi: 1) ilohiy nur jilosi; 2) dunyo; 3) inson qalbi. Inson agar faqat dunyo tashvishlari (zangi) bilan bog'lansa, u Ilohiy nurdan bebahra qoladi. Holbuki, insonning oliy maqsadi — o'z Asliyatini idrok etish va Unga qaytishdir. Shu bois u ko'ngil kirlarini yuvib, uni Alloh nuri aks etgan jomga aylantirishi lozim, chunki ana shu darajaga yetgan odam dunyoning o'zi Alloh jamoli aks etgan mazhar va jom ekanini anglab yetadi. Shunda inson o'zini qudratli, mukammal his etadi va faqir, xoksor

bo'lsa ham bu muhabbat otashida pishib, podsho Jamshiddan kuchliroq sezadi. Bunda quyidagi rivoyatga ishora ham bor: deydilarki, shoh Jamshid mayni ixtiro qilgandan keyin, donishmandlar ko'magida shunday bir jom yasatgan ekanki, agar unga may to'ldirsalar, butun olam va uning voqeahodisalari aks etar ekan. Jamshid, butun olamni shu jomda ko'rib turar ekan (Iskandar yasatirgan ko'zgu ham shunday xususiyatga ega bo'lgan deyishadi).

Alisher Navoiy shu rivoyatlarga ishora qilib, birinchidan, orif inson qalbi ham olamni va ilohiy tajalliyni ko'rsatadigan ko'zgudir, chunki u Ishq, ilohiy sirlar, hikmatlarga to'la degan g'oyani ifodalasa, ikkinchidan, darveshning siniq ko'ngli («sing'on safol») Jamshid kabi shohlar qadahidan ham e'tiborliroq, qimmatliroq bo'lib, ayni shu «siniq ko'ngillar» Iloh nurini aks ettirib, dunyoni ko'rsata oladi, degan fikrni bildiradi.

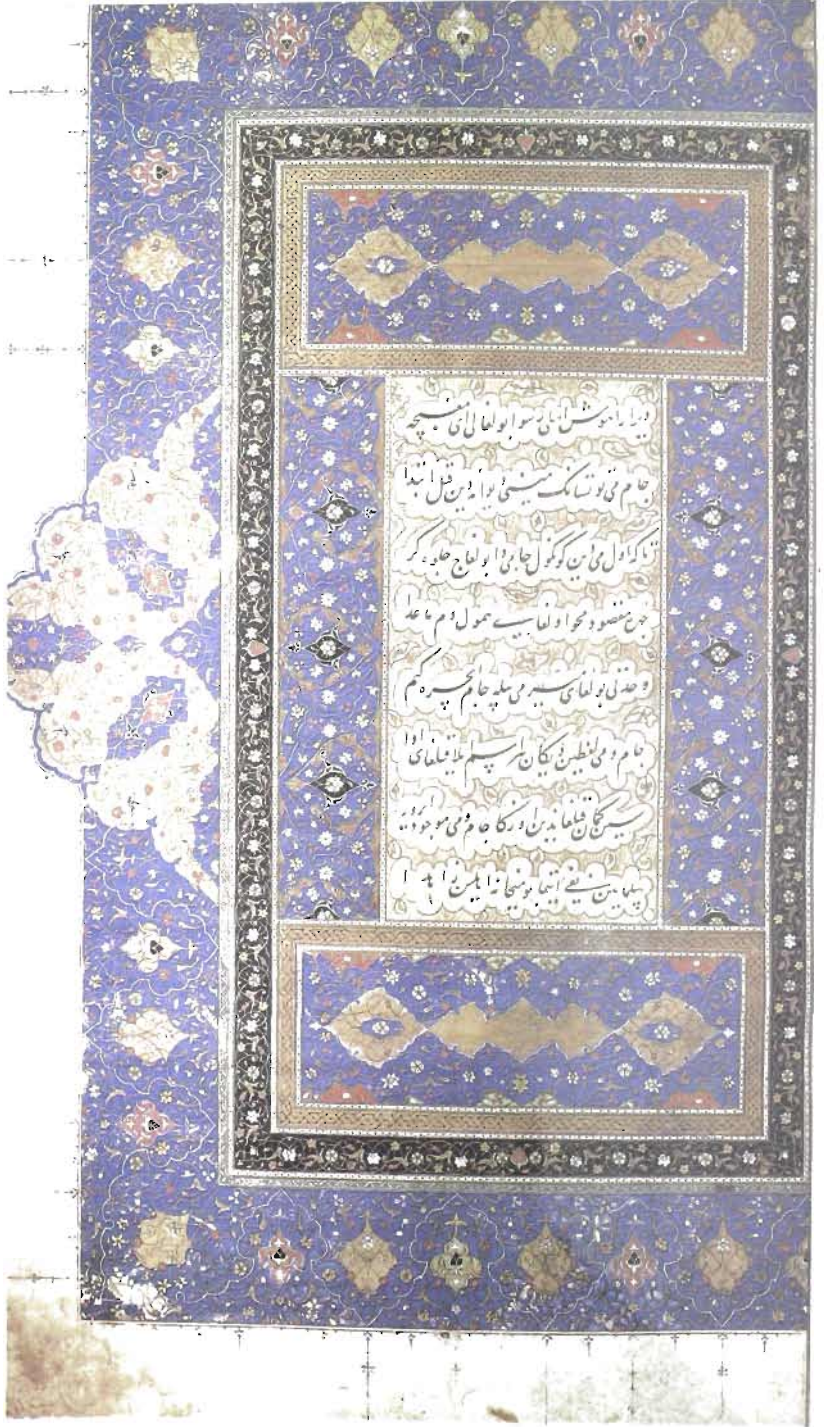
Ana shu «siniq ko'ngillar» sadoqati, muhabbati ularni piri komillarga yaqinlashtiradi va ular tajalliyot mayini birinchi bo'lib ichadilar. Hol martabasiga ko'tariladilar va bunday vaqtda ular uchun jom va may, ya'ni dunyo va iloh qo'shib ketadi. Parvardigor qudrati, jamolini butun mohiyati bilan his etib, sarxush bo'ladilar.

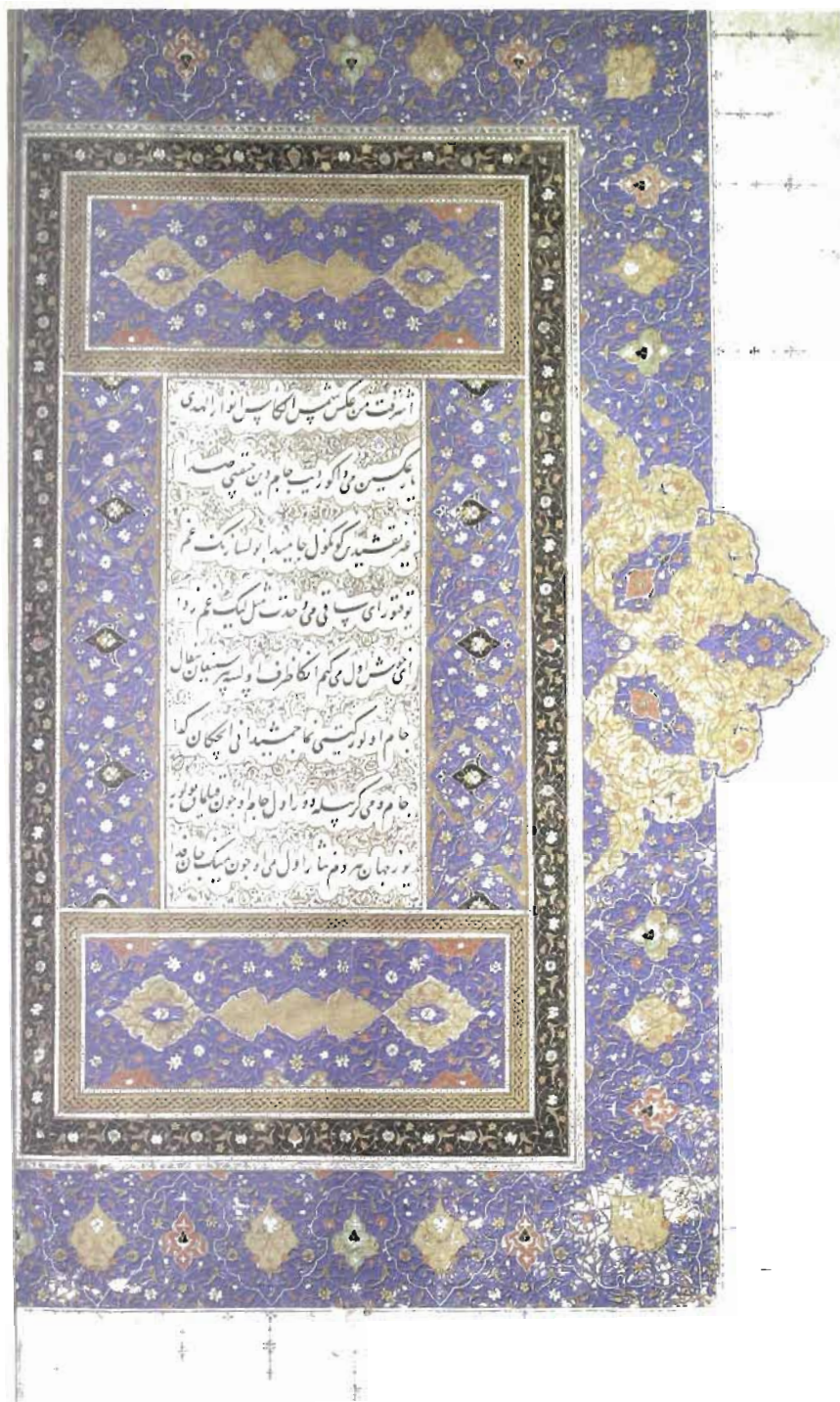
Navoiy bu o'rinda Ilohij tajalliy bilan moddiy olam insonda birlashgan degan vahdat ul vujud ta'limoti g'oyasini olg'a suradi: may bilan jom orasida shunday bir Yagonalik hosil bo'ladiki, qaysi dunyo, qaysi iloh ekanligini ajratish mumkin bo'lmay qoladi.

Shundan keyin shoir darveshlar tilga oladigan «may», «mayxona» so'zlarini tushunmay, ularni mazammat etadigan zohir bin, ma'nolar sirridan bexabar zohidni tanqid qiladi va Qur'on oyatiga ishora etadi. Bu oyatda Muso payg'ambar o'z qavmini Misrdan olib chiqib ketayotganda, qavm Musoga chanqoqlikdan nolib murojaat qiladilar. Shunda Musoga «Hassangizni qoyaga uring» degan vahiy keladi. Parvardigorning bu mujdasini eshitgan Muso hassasini qoyaga urganda, buloq paydo bo'lib, sharqirab suv oqadi...

Ya'ni Alloh qudratining chek-chegarasi yo'q, olam Uning nuri bilan to'liq ekan, buni anglash, bunga yetishish va moddiy hayot bilan ma'naviy hayotni fayzli, mazmunli qilishga intilish lozim, degan g'oya Navoiy g'azali mag'zini tashkil etadi. Shoir ayni shu fikrni qator asarlarida ifodalab, hayot ma'nosi, insoniylik ma'nosini ruhiy yuksalish bilan bog'lab talqin etadi.

Najmiddin Komilov

XAMSA

Agarchi Shayx Nizomiy nazm ahlining ustodidir, o‘z «Xamsa»sini mashhur budurkim, o‘ttuz yilda takmil berib turur. Va Mir Xisravkim, «Xamsa» abyoti adadin o‘ttuz mingdin o‘n sekiz minga ixtisor qilib turur va shuhrati mundoq tururkim, olti-yetti yilda tugatib turur.

Bu fasohat maydonining safdari va balog‘at beshasining g‘azanfari bovujudi ulkim, ko‘p afsonalarda dilpazir tafsirlar berdi va tab‘pisand islohlari qildi, bunyodining ibtidosidin savodining intihosig‘acha hamono ikki yildin o‘tmadi va aytilg‘on avqot hisobg‘a kirsar, desa bo‘lg‘aykim, olti oyg‘a yetmadikim, aning afsonalari ranginlig‘in va abyoti sehroyinlig‘in va tarokibi matonatin va maoniysi latofatin mutolaa qilg‘an kishi bilg‘ay va mulohaza qilg‘on kishi fahm qilg‘ay.

Husayn Boyqaro

Dostonning bizga ma‘lum bo‘lg‘an eng birinchi yozuvchisi X asrning mashhur fors shoirlaridan Abulqosim Hasan Firdavsiydir. Firdavsiyning qadim Eron dostonlarini bilg‘uvchi bir kishi bo‘lub shul qadim dostonlardan foydalanib, o‘zining mashhur «Shohnoma»sini yozg‘ani ma‘lum. Firdavsiy o‘zining «Shohnoma»sida «Xusrav-u Shirin» dostoni uchun ayrim bir o‘rin beradir.

...Nizomiyning bu asarig‘a «Xusrav-u Shirin» ismini berishi asardag‘i bosh qahramonning Xusrav bilan Shirin bo‘lg‘anlari uchundir. Bu asarda Farhodg‘a berilgan ro‘l ozdir, ikkinchi darajadadir.

...Amir Xusravi Dehlaviy o‘zining «Xusrav-u Shirin» dostonini Nizomiy kabi boshlab shu kabi bitiradir.

...Navoiy Nizomiy bilan Xusrav Dehlaviyning «Xusrav-u Shirin» dostonlarig‘a o‘xshatmay yozmoq istaginda boshlab, mazkur asarni tanqid ko‘zidan kechirdi va dostonning ular tomonidan qabul qiling‘an shakliga rozi bo‘lmadi.

Abdurauf Fitrat

*Tuzay nazm mulkida shohona bazm,
Hamul bazm sori qilay yona azm.*

*Bilik taxti uzra chiqib o‘lturay,
Xayol elchisin har taraf chopturay.*

Navoiy buyuk shoirlar davrasida

1. Hasan Dehlaviy	4. Nizomiy Ganjaviy	7. Abulqosim Firdavsiy
2. Alisher Navoiy	5. Xusrav Dehlaviy	8. Sanoiy
3. Abdurahmon Jomiy	6. Shayx Sa'diy	9. Anvari
		10. Xoqoniy

دایم لنگا بوغسم ار اعنم ایدی
عمنی که ماتم اوزا ماتم ایدی
کوتلی بوشتین بولوب ار اریق
باشلادی دراج یا اریق

دیدم که منین سکایوق صد
امین اول ربیل می داعی امین
و هم می توی همدم و هم از م اول
عیش و طرب و قتی نواس از م اول

Sher va durroj hikoyatiga ishlangan rasm

Sher va durroj hikoyati

Bor edi bir beshada bir tund sher,
Vahshat aro ko'k asadidek daler.

Chun bo'lur erdi bolalab zavqnok,
Mo'r bolasin qilur erdi halok.

Tishlabon ul moyayi payvandini,
Og'zida asrar edi farzandini.

Bor edi durroje o'shul beshada,
Sheri jayon vahmidin andeshada.

Sherki tishlab bolasin dam-badam,
Beshada har yon qo'yar erdi qadam.

Yetgach aning boshi uza nogahon,
Far eta uchsa edi ul notavon,

Vahm ila seskanmak edi sher ishi,
O'lturur erdi bolasi'ga tishi.

Tish bila aylab bolasi yorasin,
Yora etib o'z jigari porasin.

Doim anga bu g'am aro g'am edi,
G'am neki, motam uza motam edi.

Ko'ngli bu ishdin bo'lub ozorliq,
Boshladi durroj bila yorliq.

Dediki, mendin sanga yo'q qasd-u kin,
Emin o'l-u bil meni dog'i amin.

Vahmni qo'y, hamdam-u hamrozim o'l,
Aysh-u tarab vaqti navosozim o'l.

Men dog'i lahnning eshitib shod o'lay,
Nag'mang ila qayg'udin ozod o'lay.

Shart bukim yetsa gazande sanga,
Solsa falak hiylasi bande sanga.

Lutf qo'lin holinga hamdast etay,
Xasmi sarpanja bila past etay.

Ko'rguzub ixlos ishida itxisos,
Seni aduv domidin aylay xalos.

Sher ko'p afsun bila chun qildi jahd,
Sidq ila durroj dog'i qildi ahd.

Andoq aro yerda ayon bo'ldi mehr,
Kim hasad eltur edi andin sipehr.

Qaydaki orom tutub sharza sher,
Girdida durroj uchubon daler,

Boshig'a parvoz ila gardishnamoy,
O'ylaki sulton boshi uzra humoy.

Sher eshitib aning ilhonini,
Fahm qilib savtida yolg'ononi,

Der edi, yolg'on de makim shum erur,
Kizb tuz el ollida mazmum erur.

Pand eshitmas edi durroji mast,
Kizbdin etmas edi afg'onni past.

Bir kun aning qasdig'a bir saydgar
Hodisa domin yoyib erdi magar.

Dona bila suv sari qilg'och xirom,
Tortti sayyod aning ustiga dom.

Qichqiribon dom aro ul muftalo,
Necha dedi: «Tot! Meni tuttilo!»

Sher quloqig'a yetib ul maqol,
Savtini doimg'idek etti xayol,

Ko'p eshitib erdi bu yolg'ononi,
O'yla gumon etti chin afg'onini.

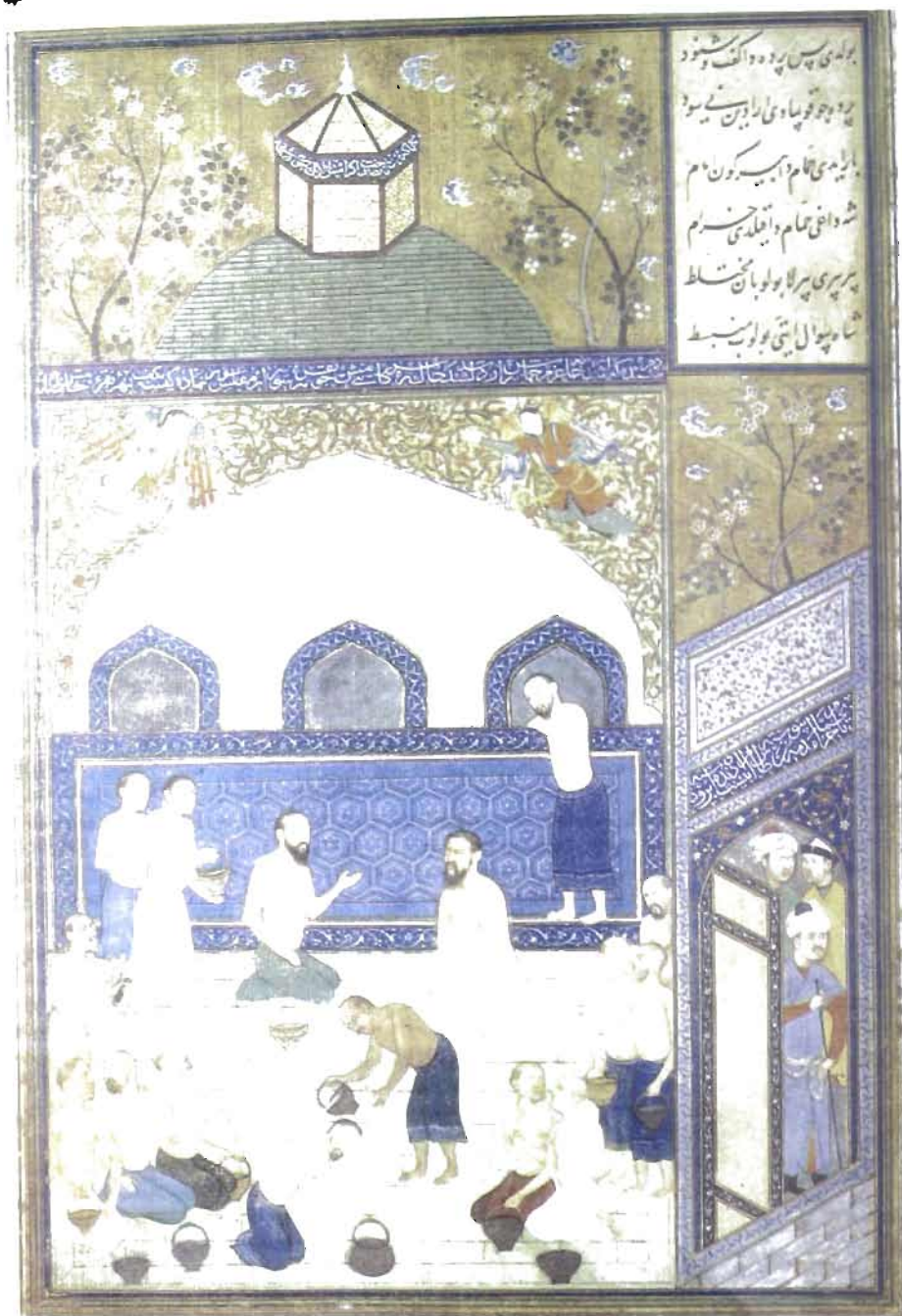
Har nechakim rost fig'on ayladi,
Sidqini ham kizb gumon ayladi.

Maxlasig'a aylamadi iltifot,
Toki anga munqati' o'ldi hayot.

Lug'at

aduv – dushman, yov, yog'iy
amin – ishonchli, to'g'ri; omonatga xiyonat qilmaydigan; posbon;
andesha – fikr, o'ylov; xavf
aysh-u tarab – shod-u xurramlilik
besh – o'rmon, to'qay, changalzor
daler – shijoatli, jasur
dom – tuzoq
durroj – qirg'ovul
gardishnamoy – aylanma
gazand – zarar, ziyon, ozor
hamdast – qo'ldosh, orqadosh, hamkor
humoy – afsonaviy qush, davlat qushi
ihon – yoqimli ovozlari, xonishlar, sayrashlar
iltifot – lutf, marhamat, e'tibor
kizb – yolg'on
ko'k asadi – osmon sheri, quyosh
lahn – ovoz, ashula, sayrash
maxlas – qutulish, xalos bo'lish
mazmum – yomon, nafratli

mo'r – chumoli, qumursqa
moyayi payvand – farzand
munqati' – ajralgan, kesilgan, uzilgan
nag'ma – ohang, kuy, maqom; sayrash
navosoz – dodga yetuvchi, g'amxo'r
notavon – kuchsiz, bo'sh; zaif; toqatsiz
qasd-u kin – kek, o'chi, ko'rolmaslik
sarpanja – qo'l hanjalari, kuch, kuch-qudrat
savt – kuy, maqom; tovush, ovoz; shovqin;
saydgar – ovchi
sayyod – ovchi
sharza – dahshatli, haybatli
sheri jayon – yirtqich, g'azabli
sidq – chin, rostlik, to'g'rilik
sipehr – osmon, falak
tund – shiddatli, g'azabli
tuz – tekislik; to'g'rilik
vahm – vahima, qo'rqish
vahshat – vahshiylik, yovvoyilik, qo'rqinch
xasmi – dushman, raqib

Shohning imom Faxr Roziy bilan hammomdagi suhbat. «Hayrat ul-abror».

**Imom Faxr Roziy bila Sulton Muhammad Xorazmshoh aro
hammomda oshnoliq sham'i yorug'oni va imom so'zidin sultonning
istig'nodin ilik yug'oni**

Zumrayi roz ahlig'a masnad nishin,
Dahr imom ul-umami faxri din.

Kim necha ul kunda malol o'lg'usi,
Har kishiga anda ne hol o'lg'usi?»

Qildi chu Xorazmni oromgoh,
Ko'rmagiga kelmadi Xorazmshoh.

Shoh chu bu nuktani qildi savol,
Bo'yla javob aytdi sohib kamol:

So'rg'ali ul chunki qadam qo'ymadi,
Ilm shukuhi muni ham qo'ymadi.

«Kim sangakim, hashr so'zi kom erur,
Bil anga monand bu hammom erur.

Shahni pushaymon qilib erdi uyot,
Lek imom aylamadi iltifot.

Anda gado shah bila yakson bo'lub,
Shoh-u gado borchasi uryon bo'lub,

Bo'ldi base pardada guft-u shunud,
Parda chu qo'pmadi arodin ne sud.

Joh-u jalol ahli saningdek bori
Ichkari-yu bor-u yo'qi tashqori

Bor edi hammomda bir kun imom,
Shah dog'i hammomga qildi xirom.

Ilm-u amal ahli meningdek tamom,
Harne yig'ib hamrah etib vassalom».

Bir-biri birla bo'lubon muxtalit,
Shoh savol etdi bo'lub munbasit.

Yo'q sanga sultonlik ila sud ko'p,
Lek manga ilm ila behbud ko'p.

«K-ey, bo'lub el ilming ila bahravar,
Ayt qiyomat ishidin bir xabar.

Ilm, Navoiy, sanga maqsud bil,
Emdiki ilm o'ldi, amal aylagil.

Lug'at

bahravar – foydalanuvchi, bahra oluvchi
behbud – yaxshilik, sog'lomlik; najot
dahr – dunyo, olam; zamon, davr
guft-u shunud – so'zlashish, bahs, munozara
hashr – to'planish, yig'ilish; o'lganlarning qayta
tirilish payti
joh-u jalol – ulug'lik, baland martaba
kom – tilak, istak, maqsad; bahra, bahra olish
maqsud – maqsad, istak
masnad nishin – taxt (yuksak o'rin)ga o'tirish
monand – o'xshash

munbasit – ochiq chehrali, xursand
muxtalit – qorishiq, aralash
ne sud – nima foyda
nukta – nozik ma'noli so'z
qildi xirom – yurdi, harakatlandi
shukuh – shavkat, savlat, ulug'lik
sud – foyda, manfaat
uryon – yalang'och, kiyimsiz
yakson – bir xil, baravar, teng
zumrai roz – ahli dillar, sirdoshlar

Hotami Toyi hikoyatiga ishlangan devoriy rasm

Hotami Toyi hikoyati

Hotami Toyig'a bir ozodavash
Dediki: «Ey himmating ozodakash,

Bazm ichidin dasht sori bir nafas,
Kasbi havo aylamak ettim havas.

Toki saxo bo'ldi kafing varzishi,
Ko'rdung ekinmu bir o'zungdek kishi?»

Sayrda ko'rдум bir asiri mihan,
Bir quchoq orqasig'a yuklab tikan.

Dediki: «Bir kun qilibon jashni om,
Indab edim bodiya ahlin tamom.

Jismi uyin aylabon ul yuk nigun.
Tirkabon ul uyga asodin sutun,

Matbax aro yuz teva qurbon edi,
Qo'y-u qo'zi behadu poyon edi.

Har qadam urg'uncha tinib muddate,
Har nafas olg'uncha o'tub fursate.

Soldi ul emgak o'ti ko'nglumga tob,
Lutf-u tarahhum bila qildim xitob:

«K-ey qadin emgak yuki past aylagan,
Jismida g'am xori nishast aylagan,

Dasht aro go'yoki xabar bilmading,
Hotam uyi sori guzar qilmading?»

Da'vat etib asru farovon bukun,
Qildi yomon-yaxshini mehmon bukun.

Tashla tikan, gulshani izzatqa yet,
Chekma mashaqqat, qo'p-u da'vatqa yet».

Menda chu fahm etti bu nav' iztirob,
Bosh ko'tarib kuldi-yu berdi javob:

«K-ey solibon hirs ayoqingg'a band,
Ozu tama' bo'ynunga bog'lab kamand.

Vodiyi g'ayratg'a qadam urmag'on,
Kunguri himmatg'a alam urmag'on.

Sen doqi chekkil bu tikan mehnatin,
Tortmag'il Hotami Toy minnatin.

Bir diram olmoq chekibon dastranj,
Yaxshiroq andinki birov bersa ganj».

Ulki bu yanglig' so'zi mavzun edi,
Mendin aning himmati afzun edi».

Lug'at

afzun – ortiq, ziyoda, ko'p
asru – ortiq, benihoya, talay, juda ko'p
bodiya – cho'l, dasht, sahro
dastranj – qo'l mehnati, mashaqqat
farovon – ko'p, mo'l, serob
ganj – xazina
guzar qilmoq – o'tmoq
jashni om – omma uchun bazm
kaf – kaft, qo'l kafti
kamand – sirtmoq, tuzoq
kasbi havo aylamak – toza havo olmoq
kungur – panjara, dandana

lutf-u tarahhum – yaxshi muomala, rahmdillik,
g'amxo'rlik
matbax – ovqat pishiriladigan joy, oshxona
mavzun – chiroyli, kelishgan
mihan – mehnat va qiyinchiliklar
nigun – egilgan, bukilgan
nishast aylagan – o'tirgan
ozodakash – nozik tabiatli
ozodavash – ozod, erkin, pokiza
saxo – saxiylik, qo'li ochiqlik
varzish – mashq, ko'nikma, odat

بجراوتی و غم بایره سیمین ایکی شان دور

رغالتہ ابرہ راوا کہ لاسنگدا اعمان دور

پروانه قاپی ایلاکم دانع ایلاقان دور

ایلاکم دانع ایلاقان دور

Ot ustidagi Shirinni ko'targan Farhod

Suv ochish marosimida

Mihinbonu bila Shirin surub ot
Ki, qasr ollig'a yetkaylar sudin bot.

Va lekin suv bo'lub andoq sabukrav
Ki, yetmay girdig'a xingi sabukdav.

Yugurmakka ulus baskim qilib mayl,
Yiqilib bir-biri ustida har xayl.

Qilib el keynidin ham po'ya Farhod,
Ko'zi ul yonkim ul huri parizod.

Sumanbar chopib erdi o'n yig'och yo'l,
De maykim tuz, tamomi tog' ila cho'l.

Yana qaytib samandin surdi chun tez
Yeti-sekkiz yig'och bo'ldi sabukxez.

Nasimekim, yuki siym o'lg'ay oxir
Taharrukda anga biym o'lg'ay oxir.

Aningdek bodpoyi tutti orom
Ki, bosqon yerdin o'tmas bo'ldi bir gom.

Bor erdi sursa chirmoshib ayog'i,
Paripaykar yiqilmoq xavfi dog'i.

Chu oshiq ongladi qilg'och taammul
Ki, yeldin tushkudekdur yer uza gul.

Yer o'pmaklikka majnundek xam o'ldi,
Quyosh ostida gardundek xam o'ldi.

Ko'tardi orqasig'a bodponi,
Nechukkim, bodpo ul dilraboni.

Bir ilgi ikki qo'lin qildi mahkam,
Yana bir ilgi ikki butlarin ham.

Aningdek po'yada ko'rguzdi ta'jil
Ki, gardi surma bo'ldi mil dar mil.

Mihinbonu ani nazzora aylab,
Topa olmay ilojin chora aylab.

Chu ikki-uch yig'och gom urdi shaydo,
Bo'lub ollinda qasr-u havz paydo.

Qadamni qo'ydi qasr ayvoni sori,
Salomat raxshi birla shahsuvori.

Turub ayvonda solim chun egib qad,
Hamul turg'on su birla sarvi gulxad.

Boshig'a sarvning aylandi filhol,
O'pub yer, zor yig'lab, yondi filhol.

Chiqib tog' uzra aylab ashkboron,
Chekib un, o'ylakim abri bahoron.

Chu ul qildi bulutdek tog' uza mayl,
Arig'din suv yetishti o'ylakim sel.

Labolab ul sudin chun havz to'ldi,
Arig'lar dog'i molomol bo'ldi.

Bo'lub suv qasr atrofig'a doyr,
To'kuldi dasht uza bo'lmoqqa soyir.

Ariqqa qo'ydilar «Nahr ul-hayot» ism,
Falakvash havzg'a «Bahr un-najot» ism.

Lug'at

ashkboron – ko'z yoshini yomg'irdek to'kuvchi

Bahr un-najot – najot dengizi

biym – qo'rquv, xavf

bodpoy – yel oyoq, chopqir, tezyurar ot

filhol – to'xtovsiz, darhol, shu onda

gardun – falak, osmon

gom – qadam, odim

molomol – to'la, limmo-lim

Nahr ul-hayot – Hayot arig'i

nasim – shabada, tong shamoli

po'ya – yo'rtish, o'rtacha tezlikda yurish

raxsh – olachi por, chiroyli ot;

sabukrav – tez yuruvchi, chaqqon

sabukxez – yengil, chaqqon

gulxad – gul yonoqli, chehrasi go'zal

shahsuvor – ot minishga mohir

siym – kumush, ko'ch; oq

solim – sog', salomat, omon

sumanbar – oqbadan, go'zal

ta'jil – jadallik, tezlik, shoshilish

taammul – mulohaza yuritish, chuqur o'ylash

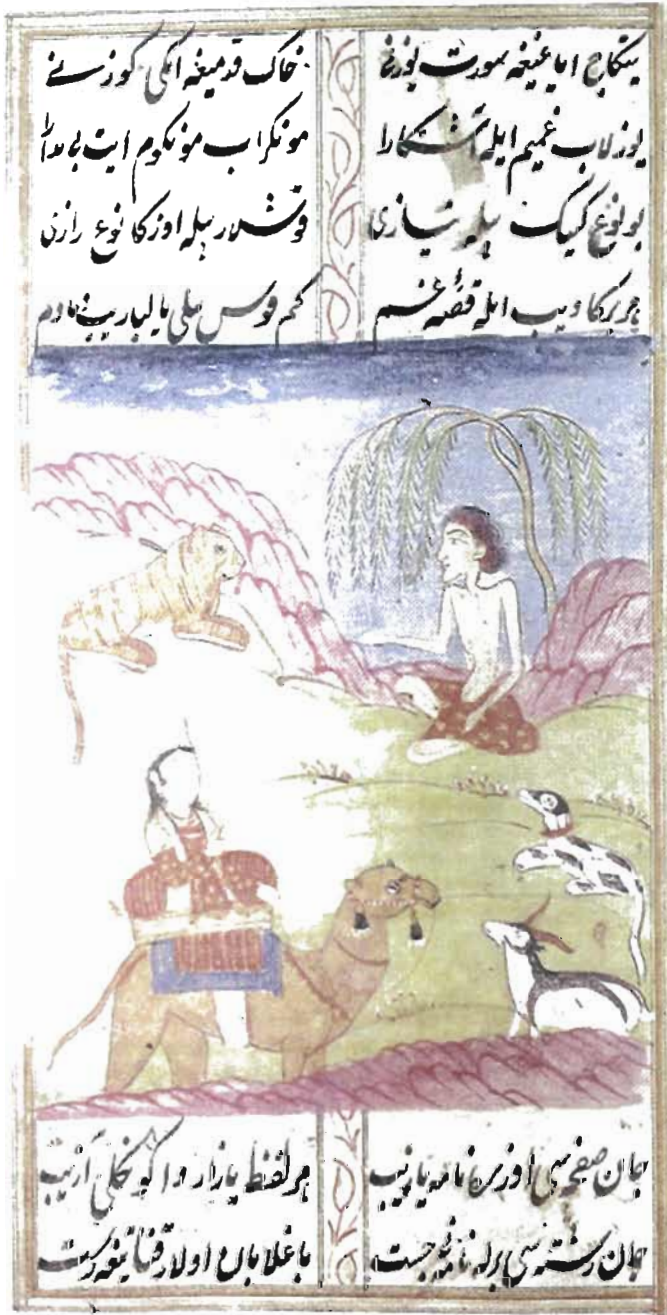
taharruk – qimirlash, harakatlanish

tuz – tekislik

xayl – guruh, to'da, to'p

xingi sabukdav – tezyurar ot

yig'och – o'lchov birligi

Layli va Majnun

Laylining Majnunga yozgan maktubidan

Kim: «Ushbu raqamki naqshi Chindur,
Bir xastag'a bir shikastadindur.

Ya'ni meni zori mabtalodin,
Sangaki, qutulmading balodin.

Ey ishq o'tida xasim, nechuksen,
Ey bedil-u bekasim, nechuksen?

Holing nedurur firoqim ichra?
Fikring nedur ishtiyoqim ichra?

Sochingga yopushsa xor-u xoshok,
Kim tortar ekin birin-birin pok?

Jismingki qonasa g'am toshidin,
Kim yur ekin oni ko'z yoshidin?

Xoreki, kafingg'a borur erkin,
Kirpik bila kim chiqorur erkin?...

Qum uzra yiqilsa jismi zoring,
Kim bor ekin anda g'amgusoring?

Har yon yugururda zor-u bekas,
Soyang sanga hamrah erkin-u bas.

Tog' ichida issig' o'lsa ma'lum,
Soya qilur erkin ustunga bum...

G'am za'fida dasht uzra yotsang,
Qum bistar ekin ayoq uzotsang.

Tun boshinga vahsh o'lur ekin jam',
Ollingda bo'ri ko'zi ekin sham'.

Qon yutqali istasang piyola,
Topilmas ekin magarki lola.

O'lturur ekin chibin qoshingg'a.
Evrulur ekin quyun boshingg'a.

Ey kosh, sipehri tiyra anjum,
Bergay manga dog'i ul tana'um

Kim, tun-u kun o'lg'amen rafiqing,
Yo'lsiz yugururda hamtariqing.

Sen bo'lsang-u men jahonda mavjud,
Bo'lsa yana koinot nobud...

Sening nechakim g'amingg'a yo'q mahl,
Chun er kishisen bu sahl erur, sahl....

Miskin meni zori poybasta,
Yo'q, yo'qki, zaifi poshikasta...

Bo'lmoq yuz alam uyida mahbus,
Bir yon, yana bir yon o'ldi nomus.

Er majlisi ichra roh erur zeb,
Xotun kishiga saloh erur zeb.

Bu mehnati ishq pech-darpech,
Nomus chu ketti barchasi hech.

Pardasini g'uncha aylasa chok,
Barbod etar oni charxi bebok.

Sensizki g'amim dame kam ermas,
Sendin gar emas ko'p, oz ham ermas»...

Lug'at

raqam – yozuv, ko'ch. maktub, xat
shikasta – siniq, majruh (bu yerda ko'ngli
siniq yoki yarimta) ma'nosida
yur – yuvadi
xor – tikan
bum – boyo'g'li, boyqush
g'am za'fida – kuchsizlik, holsizlik
bistar – ko'rpa-yostiqlik, o'rin
vahsh – yovvoyi (vahshiy) hayvon

sipehri tiyraanjum – xira yulduzli osmon,
nomuborak taqdir
tana'um – rohat-farog'atda yashash
hamtariq – hamroh, yo'ldosh
mahl – muhlat, fursat
sahl – oson, yengil, qulay
miskin – bechora, notavon, faqir
poybasta – giriftor, oyog'i bog'li
poshikasta – oyog'i singan, ko'ch. noiloj, chorasiz

Bahrom Dilorom suratini ko'rmoqda («Sab'ayi sayyor»)

Toj-u taxtni gadolikka almashtirgan shoh Iskandar huzurida. «Saddi Iskandariy»

NIZOMIY GANJAVIY

(1141 – 1217)

Ganja - vatan, ko'ngli aning ganjhez,
Xotiri ganjur-u tili ganjrez.

Fikrati mizoni bo'lub xamsasanj,
"Xamsa" dema, balki degil panj ganj.

Alisher Navoiy

Qozonteg qaynab ush savdo pishurdum,
Nizomiy bolidin halvo pishurdum.

Qutb Xorazmiy

Menkim pishurdum bu laziz oshni,
Shayx Nizomiydin olib choshni.

Xaydar Xorazmiy

HIKMATLAR

*Oldin bilib olib keyin so'zlagil,
Oltin topib, so'ngra xarjin ko'zlagil.*

*Yoshlikdir-ku asli dadillikka toj,
Gohida ish keksa aqliga muhtoj.*

*Egrilik keltirar boshga g'am-alam,
To'g'rilik-chi, barcha g'amlarga barham.*

*Noloyiq so'z zohir etsa nodon til,
Unga sukunatni javob aylagil.*

*O'zgalar aybiga ziyrak nazar sol,
O'z aybing ko'rgandek undan ibrat ol.*

*Eshitganing yuvib tashla suv misol,
Faqat ko'rganingdan de ko'zgu misol.*

*Agar suv top-toza, bo'lsa ham zilol,
Ko'p ichilsa ul ham me'daga malol.*

*Dunyoda yechilar har qanday tugun,
Faqat birdan emas, ohista, sekin.*

*Odamga aralash, bo'lsang gar odam,
Odamlar ichradir mo'tabar odam.*

*Ajdodlar bog'-u rog' ekib ketishdi,
Mevasiga yangi avlod yetishdi.*

*Kimki o'rganishni uyat, or demas,
Suvdan dur topadi, toshdan la'l, olmos.*

*Hech kim demaydi, jonim,
Achchiq mening ayronim.*

XUSRAV DEHLAVIY

(1253 1325)

Laqabi yaminuddindir. Otasi Lochin qabilasining ulug'laridan ermish.

Alisher Navoiy

Shoirlardan hech biri o'zidan keyin Amir Xusravchalik ko'p she'r qoldirmagan. U forsiydan tashqari urdu, hind va arab tillarida ham asarlar yozgan.

Badiuzzamon Xurosoniy

Amir Xusrav o'zining risolalaridan birida yozganki, mening she'rlarim besh yuz mingdan kamroq, to'rt yuz mingdan ortiqroqdir.

Davlatshoh Samarqandiy

SHOIRNING DEVONLARI

«Tuhfat us-sig'ar»
(«Yoshlik tuhfası»)

«Vasat ul-hayot»
(«Umr o'rtasi»)

«Quvvat ul-kamol»
(«Kamolot quvvati»)

«Baqiyayi naqiya»
(«Betoblik qoldig'i»)

HIKMATLAR

*Kimda yo'q odamlig'i, dema uni aslo kishi,
Hidi bo'lmas udning o'tunluqdir ishi.*

*Kim jafo ko'rsa shoh nazdida aytar,
Agar shohi — jafochi, uni kim qaytarar.*

*Yosh novda mevani paydarpay berar,
Keksa shox mevasin ayt-chi kim terar.*

*Boshini ko'tarmasa uyqudan dehqon,
Chumchuq ixtiyori bo'lar bor xirmon.*

*Kim ari ishiga qilolmas toqat,
Asalni ko'radi uzoqdan faqat.*

*Bu keng olam do'st-u yoron bilan xush,
Bog'-u bo'ston gul-u rayhon bilan xush.*

**NURIDDIN ABDURAHMON
IBN AHMAD JOMIY
(1414 – 1492)**

Navoiy haqida Jomiy:

«Kel, Jomiy, umr bo'yi mashaqqat tortib, ko'nglingdan shu «besh ganj»ni dunyoga chiqarding. Sening bu «Besh»ing («Xamsa»ng) shunday kuchli panja bo'ldiki, daryokaflar qo'li buralib ketdi ... Biroq, har xazina o'lchovchi (ya'ni yetuk shoir) qalamidan bu o'tar dunyo «Besh xazina» bilan boyigandir. U «Besh»liklarga sening «Besh»ing qachon tenglashardi?

Ularning bir xazinasi sening yuz xazinangdan yaxshidir. Xususan, u panjaki, ganjadan sarpanja urganda Sher kabi o'z sarpanjasini urdi, turkiy tilda bir ajoyib qo'shiq kuyladiki, jodu nafasli og'zi muhrlandi. Bu qalamga falakdan ofarinlar yog'ilsin! Chunki bu yoqimli naqshni o'sha qalam yaratdi va forsiy til egalari, forscha nazm durlarini tuzuvchilarga rahm qildi: u ham shu forsiy tilda yozganda boshqalarga so'z aytishga majol qolmasdi. Bu mo'jizakor nazm tarozisi qarshisida Nizomiy kimu Xusrav kim bo'ldi?

Ey (Navoiy), sening ta'bing so'z ustodidir. Qalaming ochqichi bilan so'z eshigini ochding. Ravnaqdan qolib ketgan va xorlik burchagidan o'rin olgan (turkiy) so'zga sen yangidan obro' berding. Uni ijod maydoniga olib chiqding. U sening ra'ying nuridan safoli bo'ldi, lutfing navosi (boyligi)dan navoli (bahramand) bo'ldi».

Abdurahmon Jomiy

ABDURAHMON JOMIY HIKMATLARI

Qaysi farzand fazl-u hunarsiz bo'lib,
Otadan lof urisa, odamdan yiroq,
Mevali daraxtning mevasiz shoxi
O'tindan boshqaga yaramas mutloq.

* * *

Eng sevimli afsonadir ishq,
Eng yoqimli taronadir ishq.

* * *

Qanoatli yashar osuda,
Ochko'z azob chekar behuda.

* * *

Ibrat uchun o'tganlarni yod ayla,
O'tganlar yodidan dilni shod ayla.

* * *

Mevasiz shox osmonga tarmashur,
Mevali shox bo'lsa yerga engashur.

* * *

Agar iflos bo'lsa ariqdagi suv,
Kiyim toza bo'lmas — uni yuz bor yuv.

* * *

So'zingni bezatmoq bo'lsa gar tilak,
Rostlikdir so'zingga eng yaxshi bezak.

* * *

Odamning qiymati emas siym-u zar,
Odamning qiymati bilim ham hunar.

* * *

Dunyoda kitobdan-da aziz yor yo'qdir,
G'amxona zamonda chin madadkor yo'qdir.
Qolganda kishi tanho kitob-la doim,
Yuz rohat yetar-u sira ozor yo'qdir.

**NIZOMIY
XAMSASI**

Maxzan ul-asror

Xusrav va Shirin

Layli va Majnun

Haft paykar

Iskandarnoma

**DEHLAVIY
XAMSASI**

*Shirin va
Xusrav*

*Hasht
bihisht*

*Matla
ul-anvor*

*Majnun
va Layli*

*Oinayi
Iskandariy*

NAVOIY XAMSASI

Farhod va
Shirin

Sab'ayi
sayyor

Hayrat
ul-abror

Layli va
Majnun

Saddi
Iskandariy

JOMIY HAFT AVRANGI

Silsilat uz-
zahab

Tuhfat ul-
ahror

Sibhat ul-
abror

Yusuf va
Zulayho

Layli va
Majnun

Salomon va
Absol

Xiradnomayi
Iskandariy

NAVOIY HIKMATLARI

Har kishikim topsa davron ichra joh-u e'tibor
Kim, aning zotida bedod-u sitam bo'lg'ay qilig'
Yaxshilig' gar qilmasa, bori yomonlig' qilmasa
Kim, yomonlig' qilmasa, qilg'ancha bordur yaxshilig'

Bordurur inson zotida oncha sharaf,
Kim yamon axloqin etsa bartaraf.

Sarv-u gul-u lola xaridori bor,
Lek o'tunning dog'i bozori bor.

Tengriki insonni qilib ganji roz,
So'z bila hayvondin anga imtiyoz.

Kingaki bir rishta yeturdung ziyon,
Qatlinga ul rishtani bilgil yilon.

Zulmung emas edi haloyiqqa kam,
Kim qiladursen ani o'zungga ham.

Boshni fido ayla ato qoshig'a,
Jismni qil sadqa ano boshig'a.

Chunki tama' bo'ldi gadolar ishi,
Bilki gadodur tama' etgan kishi.

Bo'lmasa ishq, ikki jahon bo'lmasun,
Ikki jahon demaki, jon bo'lmasun.

Xushdurur bog'i koinot guli,
Barchadin yaxshiroq hayot guli.

Har kishikim birovga qozg'oy choh,
Tushgay ul choh aro o'zi nogoh.

To hirs-u havas xirmani barbod o'lmas,
To nafs-u havo qasri baraftod o'lmas,
To zulm-u sitam joniga bedod o'lmas,
El shod o'lmas, mamlakat obod o'lmas.

Birovkim qilsa olimlarga ta'zim,
Qilur go'yoki payg'ambarga ta'zim.

Haq yo'lida kim senga bir harf o'qutmish ranj ila,
Aylamak bo'lmas ado aning haqin yuz ganj ila.

Bilmaganni so'rab o'rgangan olim,
Orlanib so'ramagan o'ziga zolim.

Oz-oz o'rganib dono bo'lur,
Qatra-qatra yig'ilib daryo bo'lur.

Kishi aybing desa, dam urmag'ilkim, ul erur ko'zgu,
Chu ko'zgu tiyra bo'ldi, o'zga aybing zohir aylarmu.

Bir g'azal tablili

Ey sabo, holim borib sarvi xiromoning'a ayt,
Yig'larimning shiddatin gulbargi xandoning'a ayt.

Buki aning ahd-u paymonida men o'lsam dag'i
Yaxshi fursat topsang, ul bad ahd-u paymoning'a ayt.

Buki aning zulfi zunnorida dinim hosili
Kufr ila bo'lmish mubaddal, nomusulmoning'a ayt.

Buki qilmishmen jahon-u jonni aning sadqasi,
Yuz tuman jon-u jahondin yaxshi jononim'ga ayt.

Buki yuz jon sadqasi qilsam pushaymon bo'lmag'um,
Vaslig'a bir va'da qilg'andin pushaymoning'a ayt.

Buki yuz ming fitnako'zlug bo'lsa paydo onsizin,
Qilmag'um nazzora hargiz ko'zi fattonim'ga ayt.

Buki chok aylab yoqa, usruk chiqar el qasdig'a,
Men o'lub el jon topar, beboki nodonim'ga ayt.

Dahr bog'i gullari husnin vafosiz erkanin,
Yuzi gul, jismi suman, ko'yi gulistonim'ga ayt.

Ey Navoiy, hech gulshanning seningdek xushravo
Bulbuli yo'q erkanin shohi suxandonim'ga ayt.

Alisher Navoiyning «Ey sabo, ...» g'azalida bir qarashda oshiqning dil izhoriga oid tuyg'ular ifodasi aks etayotganday ko'rinsa-da, aslida obyektiv voqelikka bo'lgan estetik munosabat ifodasi bosh o'rinda turganligini payqash ham qiyin emas. Oshiq saboga murojaat qiladi:

Ey sabo, holim borib sarvi xiromonimg'a ayt,
Yig'larimning shiddatin gulbargi xandonimg'a ayt.

Sabodan kutilayotgan iltifot bitta: oshiqning holatini, chekayotgan iztiroblarini ma'shuqaga yetkazish. Ammo ma'shuqa oddiy qatorida turmaydi. Uning birinchi belgisi — «sarvi xiromon»ligida. Oshiqning «holi» uning «yig'larimning shiddati» ifodasida ochiq ko'rsatilgan. M'ashuqa — «gulbargi xandon» sifatida buni anglasa, oshiq ko'ngli tasalli topadi.

Yorning ezgu xislatlar bilan yodga olinishi tasodifiy emas. Buning real asoslari bor. Eng muhimi, dastlab yorning o'zi ham oshiqqa beparvo va loqayd munosabatda bo'lgan emas, balki ahd-u paymon qilishga imkon yaratgan. Faqat bugun bu ahddan qaytgan holda namoyon bo'lmoqda. Shuning uchun ham yor «bad ahdu paymon» sifatiga «musharraf» bo'lgan:

Buki aning ahd-u paymonida men o'lsam dag'i

Yaxshi fursat topsang, ul bad ahd-u paymonimg'a ayt.

Yorning-ku ahdu paymondan qaytganligi aniq. Oshiqda o'lmakdan boshqa imkon yo'q. Bu xabarni yorga yetkazish lozim bo'ladi. Saboning yelkasiga yuklanayotgan vazifalardan biri ham shu. Ammo buni bajarish uchun istagan harakatni qilish mumkin emas. Buning uchun tegishli fursat topilishi kerak. Bu fursatning esa, albatta, «yaxshi» bo'lishi shartdir. Shundagina yomon («bad») ahd-u paymon egasining ko'ngliga ozor yetmaydi. Shaxs kayfiyatidagi foje holatning bunday tiniq ifodasi, albatta, o'quvchida ta'sirsiz qolmaydi.

Buki aning zulfi zunnorida dinim hosili

Kufr ila bo'lmish mubaddal, nomusulmonimg'a ayt.

Musulmon musulmonga zulm qilmaydi. Ammo ma'shuqaning zulfi oshiq dinining hosilidir. U kufrga almashgan. Kufrga almashtirgan shaxs esa ma'shuqadir. Shuning uchun ham u «nomusulmon»dir.

Baribir, ma'shuqa uchun oshiqning joni ham, jahoni ham sadaqa bo'ladi. Zero, oshiq uchun ma'shuqadan ko'ra «yaxshi jonon» mavjud emas:

Buki qilmishmen jahon-u jonni aning sadqasi,
Yuz tuman jon-u jahondin yaxshi jononimg'a ayt.

Oshiqning dil iztiroblari so'ngsiz, adoqsiz. U ma'shuqa uchun «yuz jon sadqa» qilsa ham achinmaydi, pushaymon bo'lmaydi. Ammo yorning subutsizligi, so'zining ustidan chiqmasligi unga aziyat yetkazadi, pushaymonliklar beradi:

Buki yuz jon sadqasi qilsam pushaymon bo'lmag'um,
Vaslig'a bir va'da qilg'andin pushaymonimg'a ayt.

Mazkur g'azaldagi oshiq mumtoz adabiyotimizdagi boshqa oshiqlar bilan bir nuqtada hamfikir va o'xshash: u o'z yoridan boshqa go'zallarni tan olmaydi. Buning sababi ham yana yorning o'zi — u go'zallikda tengsiz, qiyossiz:

Buki yuz ming fitnako'zlug bo'lsa paydo onsizin,
Qilmag'um nazzora hargiz ko'zi fattonimg'a ayt.

Ko'z tasviri keyingi baytda yana davom etadi. Endi u an'anaviy tarzda «usruk» deyiladi. Bu suzilgan ko'zning poetik ifodasi. Aslida u lug'aviy jihatdan «mast, sarxush» ma'nosiga ega. Bu ko'z egasi «el qasdig'a», demakki, boshqaga qaragan ko'zdir. Oshiq uchun ham eng iztirobli jihati shu: bu usruk ko'zning oshiqqa emas, boshqalarga — «el»ga qarashidir:

Buki chok aylab yoqa, usruk chiqar el qasdig'a,
Men o'lub el jon topar, beboki nodonimg'a ayt.

Ma'shuqaning sharofati bilan oshiq, o'z nazarida, «jon topishi», ya'ni hayot ma'nosini bilishga intilishi, hayot shodliklaridan, zavq-u sururidan bahra topishi lozim edi. Amalda bunday bo'lib chiqmadi. «Men o'lub el jon topar» degan ifoda «beboki nodon» ma'shuqani «fosh etish»ga qaratilgan. Ammo bu yerda tahdid ham, tahqir ham yo'q. Faqat, yumshoqqina e'tiroz mavjud, xolos. Bu yumshoqlik va, ta'bir joiz bo'lsa, oshiqning ma'shuqa oldidagi erkaliigi «-im» egalik qo'shimchasining ishtiroki bilan yanada ta'kidlanibroq yuzaga chiqmoqda.

Ma'shuqani insofga chaqirish mumkin. Shunday yo'llardan biri umrning o'tkinchi ekanligini, husnning abadiy qolmasligini eslatish. Buning uchun

olamdagi, tabiatdagi boshqa bir hodisalar esga olinadi, qiyoslanadi:

Dahr bog'i gullari husnin vafosiz erkanin,

Yuzi gul, jismi suman, ko'yi gulistonimg'a ayt.

Bu yerda «dahr bog'i gullari»ning ham o'z, ham ko'chma ma'noda qo'llanganini qayd etish kerak. U o'z ma'nosida olamdagi gul — o'simliklarni anglatadi hamda ularning go'zalligi muvaqqatligini ta'kidlashga xizmat qiladi. Ko'chma ma'nola esa u go'zallarni, umuman, tirik jonlarning barchasini ham anglatayotgani ko'rinib turibdi.

Nihoyat, oshiq ko'ngil yorning ta'rifini yana bir pog'onaga ko'taradi. Endi u «shohi suxandon» sifatida ta'riflanadi. Birinchi marotaba shu o'rinda oshiq ham o'zining asl qiyofasini oshkor etishga jazm etadi, o'zining «xushnavo bulbul» ekanligini bildirib o'tishni lozim topadi:

Ey Navoiy, hech gulshanning seningdek xushnavo

Bulbuli yo'q erkanin shohi suxandonimg'a ayt.

Ushbu g'azalda qo'llangan so'zlar oshiq va ma'shuqa holatining o'ziga xosligi va darajasini baholashning mezoni bo'lib xizmat qilmoqda. Bu yerda ma'shuqaning oshiq uchun naqadar aziz va qadrlı ekanligi obrazli tarzda aks etgan.

G'azal uchun lug'at

bad — yomon

bebok — qo'rqmaydigan, hayiqmaydigan, tortinmaydigan; hayosiz, parvosiz, bevosh

dahr — dunyo, olam, zamon, davr; dahr bog'i — ko'ch. olam, dunyo, tabiat

dag'i — yana, tag'in; ham, hamda

fatton — fitna qiluvchi, maftunkor

gulbarg — gul yaprog'i, atirgul

bargiz — hech vaqt; aslo

kufir — kofirlik, islomni tanimaslik

ko'y — ko'cha, yo'l; qishloq, mahalla

mubaddal — almashingan, o'zgartirilgan

nazzora — qarash, nazar tashlash, ko'z solish

onsiz — usiz, uning yo'qligida

sabo — mayin, yoqimli, sahar paytida esadigan shabada.

sarvi xiromon — sarv — to'g'ri, tik o'sadigan. qishin-yozin ko'karib turadigan, hidi va ko'rinishi yoqimli bo'lgan daraxt, **xiromon** — o'zini har tomonga tashlab noz bilan yuruvchi, sarvi xiromon ko'ch. ma'noda go'zal yurishli nozanin, ma'shuqa

suman — yasmin so'zining qisqargani: oq, sariq rangli xush isli gul

suxandon — so'z ustasi, go'zal va o'rinli so'zlashni uddalay oladigan

usruk — mast, sarxush

xandon — kuladigan, kuluvchi; shod, xursand. gulbargi xandon — ochilib turgan atirgul, ko'ch. shod-xurram yuruvchi ma'shuqa

zulf — soch, soch o'rini

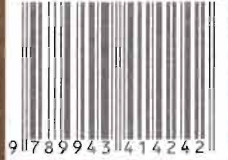
zunnor — but, sanam; xristian diniga mansub bo'lganlarning beliga bog'ladigan chiviri, belbog'i; zulfi zunnori — ko'ch. ma'shuqaning soch o'rimlari

Fardlar uchun lugʻat

- xora** – qattiq tosh
- avvalgʻi subh** – subhi kozib, yolgʻon tong
- adu** – dushman, yov
- aybgoʻ** – chaqimchi, yomonlovchi, birovning aybini yoyuvchi
- aybjoʻ** – ayb axtaruvchi; kamsituvchi
- anduh** – gʻam, qaygʻu
- baxil** – baxillik, qurumsoqlik
- baxshoyish** – kechirish, bagʻishlash, marhamat
- biym** – qoʻrquv, qoʻrqinch; xavf
- voqif** – xabardor, biluvchi
- gazand** – zarar, ziyon-zahmat, ofat
- gʻariq** – gʻarq boʻlgan, choʻkkan
- uqbo** – oxirat, narigi dunyo
- jigʻoy** – kambagʻal, gadoy
- zalil** – xor, tuban
- zaʻf** – kuchsizlik, darmonsizlik, kasallik
- ilik** – qoʻl
- itmoq** – yoʻqolmoq
- qut** – yemak, oziq, *koʻch*. Qut, qut-baraka, saodat
- mehri munir** – ravshan quyosh
- muruvvat** – odamgarchilik, saxiylik
- oroyish** – bezak, ziynat, pardoz
- osoyish** – tinchlik, orom, farogʻat
- ravshan zamir** – yorugʻ koʻngil
- ranj** – mashaqqat, qiynalish, ogʻriq, kasallik
- ranjkash** – dard chekuvchi
- roz** – sir, yashirin, maxfiy
- sabz xatlar** – endi murti chiqa boshlagan yoshlar
- sabza** – maysa, yashillik, yashil rang
- sadaf** – marvarid qobigʻi
- sarvi sihi** – qomati kelishgan, goʻzal
- saxiy** – qoʻli ochiq, joʻmard
- suubatdur** – qiynchilik, qattiqchilik
- taammul** – mulohaza yuritish, chuqur oʻylash
- uyoqti** – botdi, yoʻq boʻldi
- uqubat** – qiynash, azob berish, jazo
- filhol** – toʻxtovsiz, darhol, shu onda
- futuvvat** – olijanoblik, mardlik, saxovat
- futur** – shikast, zarar; jarohatlilik, alamzadalik
- havos** – hossaning koʻpligi, jami; (koʻrish, eshitish, hid bilish, taʼm bilish, issiq, sovuqni his qilish va b.ni) his qilish qobiliyati, hislar
- hamul** – oʻsha, shu
- hasud** – hasad qiluvchi, badxoh, yomon niyatli
- xoliq oʻlgʻon** – yaratilgan, paydo qilingan
- xurshidi raxshon** – porloq quyosh
- chugʻz** – boyqush, boyoʻgʻli
- eʼtidol oʻlsun** – tik boʻlmoq, toʻgʻri boʻlmoq
- gʻanimat** – biror sabab bilan qoʻlga kirgan va qayta kirishi imkonsiz boʻlgan narsa yoki fursat

ISBN 978-9943-4142-4-2

9 789943 414242

83.3
T